

„*O sobie samym do potomności*” Klemensa Janickiego - ponadczasowa wartość

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Klemens Janicki, *O sobie samym do potomności*, [w:] J.S. Gruchała, *Lektury polonistyczne. Średniowiecze, renesans, barok*, Kraków 1997.

„*O sobie samym do potomności*” Klemensa Janickiego - ponadczasowa wartość

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Co stanowi o oryginalności i ponadczasowej wartości poezji Klemensa Janickiego? Europejska poezja nowołacińska była sztuką elitarną. Odwoływała się do rzymskiej tradycji literackiej, zarówno w języku, jak i w formach gatunkowych oraz metrum. Klemens Janicki pochodził z rodziny chłopskiej, tym bardziej zaskakująca wydaje się jego znajomość łaciny i klasycznych wzorów, co znalazło swój wyraz w dziele *O sobie samym do potomności*. Jednak to nie mistrzowskie opanowanie języka i klasycznej poetyki, ale osobisty ton i głęboka refleksja na temat życia, które dobiega kresu, stanowią o wyjątkowości tego utworu.

Twoje cele

- Poznasz historię poezji nowołacińskiej i jej przedstawicieli w Polsce.
- Zanalizujesz elegię *O sobie samym do potomności* Klemensa Janickiego.
- Ocenisz znaczenie osobistego doświadczenia w twórczości poetyckiej.

Przeczytaj

Literatura nowołacińska

Renesans to epoka, w której nastąpił zwrot do antyku. Zarówno w języku, jak i w literaturze zaczęto powoływać się na greckie i rzymskie wzorce. Łacina autorów renesansowych bardzo różniła się od tej, której używano w średniowieczu. Średniowieczne dzieła pisane po łacinie zawierały wiele elementów zapożyczonych z języków lokalnych, a ich składnia i słownictwo znacząco odbiegały od klasycznych standardów i zasad gramatyki, jakie obowiązywały w złotym wieku łaciny, czyli w czasach Juliusza Cezara, Liwiusza czy Cyncerona.

Hans Holbein, *Erasm* (pomiędzy 1500 a 1525)

W okresie odrodzenia humaniści – wśród nich przede wszystkim Erazm z Rotterdamu – nawoływali do odrzucenia „zepsutej” średniowiecznej łaciny i do posługiwania się zamiast niej klasycznym językiem Rzymian. Dlatego język, jakim napisane są dzieła tworzących po łacinie pisarzy renesansowych, niewiele różni się od łaciny najwybitniejszych pisarzy antyku.

Źródło: domena publiczna.

W parze z odrodzeniem języka szło zainteresowanie literaturą starożytnych Rzymian. Mimo że w epoce renesansu upowszechniła się znajomość klasycznej greki (świetnie na przykład władał językiem Homera Jan Kochanowski), to właśnie łacina pozostała najważniejszym językiem antycznym. Pisarze tej epoki nie ograniczali się jednak do biernego studiowania arcydzieł Horacego, Wergiliusza czy Liwiusza, lecz czerpali z ich twórczości i chętnie naśladowali popularne w starożytności gatunki.

Z takiej właśnie inspiracji powstała europejska poezja nowołacińska, odwołująca się – w języku, gatunku i metrum – do tradycji poezji rzymskiej. Popularna wśród

wykształconych i odczytanych w literaturze antycznej humanistów i intelektualistów, rozwijała się bujnie w całej ówczesnej Europie. Również Polacy mieli w tej dziedzinie znaczące osiągnięcia. Dużą część swojej twórczości napisał w języku łacińskim Jan Kochanowski. Niezwykle wysoko ceniono też w całej Europie twórczość Macieja Sarbiewskiego (1595-1640), którego nazywano nawet Horatius Sarmaticus – sarmackim Horacym, a którego sam papież nagrodił wieńcem laurowym na znak uznania dla jego twórczości.

Wśród najważniejszych dzieł literatury nowołacińskiej znajduje się **elegia** Klemensa Janickiego, zwanego Janicjuszem, zatytułowana *O sobie samym do potomności* (*De se ipso ad posteritatem*).

Elegia Klemensa Janickiego – arcydzieło polskiej poezji nowołacińskiej

Elegia Janickiego już samą formą gatunkową nawiązuje do klasycznych wzorców.

Specyficznym wyznacznikiem gatunkowym elegii było jej **metrum**. Wiersz łaciński nie miał rymów; zamiast tego poezję odróżniało od prozy użycie metrum. W przypadku elegii był to tzw. **dystych elegijny**, czyli dwuwersowa strofa, będąca kombinacją **heksametru**, charakterystycznego dla eposu, z krótszym wierszem, **pentametrem**. Dzieło Janickiego napisane jest właśnie dystychem elegijnym; poeta przestrzega w nim starannie wszelkich zasad antycznej metryki. Świadczy to nie tylko o jego znakomitej znajomości klasycznej literatury, ale i o perfekcyjnym opanowaniu języka łacińskiego.

Domniemany portret Horacego. Relief rzymski z około 50 roku.

Przekonanie, że poetycka sława to pomnik „trwalszy od spiżu”, zawdzięcza literatura europejska Horacemu, przede wszystkim jego sławnej pieśni *Exegi monumentum*. Autor elegii wydaje się wychodzić z podobnego założenia. Co jednak bardzo istotne, punkt widzenia Janickiego jest inny.

Klemens Janicki (1516-1543) kształcił się w Akademii Lubrańskiego w Poznaniu. W 1536 został sekretarzem arcybiskupa gnieźnieńskiego Andrzeja Krzyckiego. Tworzył elegie okolicznościowe, na zamówienie prymasa napisał *Vitae archaepiscoporum Gnesnensium* (*Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich*). Został przyjęty na dwór wojewody Piotra Kmity i dzięki jego mecenatowi podjął studia w Padwie, gdzie otrzymał dyplom doktora filozofii. Zdobył uznanie papieża Pawła III, jednak jego pobyt we Włoszech przerwała tajemnicza choroba, która określał jako puchlinę wodną. Po powrocie do kraju tworzył z wizją nadciągającej śmierci.

W elegii *O sobie samym* perspektywa **eschatologiczna** zderza się ze szczegółowym, często drobiazgowym wręcz opisem życia codziennego, a nawiązania do literatury antycznej nie odbierają utworowi osobistego charakteru.

Dzieło Janickiego zaliczyć można do uczonej literatury humanistycznej. Świadczy o tym kunsztowna kompozycja, staranie o dokładność i precyzję trudnego metrum elegijnego, a także rozsiane w całym wierszu aluzje literackie, dowodzące wiedzy i erudycji poety. Znakomitym przykładem takiego zabiegu jest opis edukacji młodego Klemensa, który pragnął zostać poetą i o tę właśnie łaskę prosił patrona poetów, Apollina. Grecki bóg w odpowiedzi „**skinął, podbiegłem, on wyciągnął rękę / i podał lutnię**”. Scena spotkania z Apollinem czy muzami i „namaszczenia” na poetę to jeden z klasycznych **toposów** literackich, po raz pierwszy użyty przez Hezjoda, a wielokrotnie powtarzany przez Horacego. Janicki, przywołując taki obraz, stawia się niejako w jednym rzędzie z wielkimi poprzednikami. Podobnie, kiedy wspomina swe pierwsze, zarzucone próby poetyckie, wymienia imiona ich bohaterek: Leukorode i Alfesibea. Z samego brzmienia można wnosić, iż nie są to zwyczajne imiona dziewcząt; przypominają bardziej wyszukane pseudonimy, nadawane przez rzymskich elegików bohaterkom swych utworów. Także i tutaj Janicki przedstawia się jako ich naśladowca.

((Klemens Janicki

O sobie samym do potomności

Teraz ja znowu do ciebie powracam,
Mój czytelniku, aby snuć opowieść
O moich dziejach. Byłem chorowity,
Najmniejsze trudy mnie wyczerpywały.
Dość urodziwy byłem i wesoły
(Choć w oczach mogłeś odczytać nieśmiałość), Wymowny, miałem
głos wyraźny, cerę
Białą, postawę kształtną i wysoką.

Drażliwy, skory do gniewu, niekiedy
Przez wiele dni się złościłem, a nigdy
Nie ukrywałem wrogości, lecz także
Nigdy sam do niej nie dałem powodu.
W przyjaźni byłem wybredny i stały,
Wiedząc, że ona jest największym skarbem.
Gdyby bogactwo los mi zdarzył, myślę,
Że nikt by nie żył wspanialej ode mnie
I nie był bardziej hojny. Podziwiałem
Te rzymskie słowa, zaiste królewskie:
„Nic dziś nikomu nie dałem, o wstydzie,
Więc dzień straciłem na próżno przeżyty!”
Litosne miałem serce, ale takie,
Jakie w jelenia trwożnej piersi bije.
Nienawidziłem wszelkiego oręża
I byłem wrogiem Pallady wojennej.
Wytworność manier zaś, stroju, pokarmu
Kochałem nazbyt, niemal jak kobieta.
Od pacholęcia aż do lat dwudziestu
Piłem jedynie wodę. Stąd, jak myślę,
Zaczęła chorzeć wątroba. Ta woda
Niegdyś wypita dławi moje życie.
Wielu rodaków, wnioskując z pozorów
Żłudnych, mniemało, że jestem rozpustny
Czy to że śpiewy lubiłem i żarty,
Czy żem w chłopięctwie już opiewał miłość.
Bo Leukorode, potem lepsza od niej
Alfesibea żyła w mych elegiach.
Gdzie się podziały te prace, zapytasz?
Tam, gdzie też inne wiersze: poszły w ogień,
Godne krótkiego życia jak to wszystko,
Z czym się młodzieńcza pycha pośpieszyła.
A dziś, gdy piąte zeszło pięciolecie

I czas się zabrać do dzieł większych, oto
Słyszę wołanie i ginę przedwcześnie
I nie wysławię ciebie, jak pragnąłem,
Ojczyzno, dawnych dziejów twych i królów,
I tego, co na sławę zasługuje
Dziś, zwłaszcza ślubu, jaki Zygmuntowi
Przeznaczył ojciec, król nasz, i Ferdynand.
Inni to po mnie uczynią. Co mogę,
To czynię: modlę się, by żył i władał.
Pamiętający swego Janicjusza,
Żyjcie druhowie, już teraz gotowi,
Aby pójść kiedyś moją drogą. Żegnaj,
Mój Antoninie, niech ci szczęście sprzyja
I twoim bliskim. Smutno mi, że nigdy
Nie zdołam dowieść, jak ciebie miłuję.
Nie jest mi dane świadczyć wobec żywych
O twojej trosce. Ale gdy odejdę
Do tej krainy, gdzie mnie dobre duchy
Pogodnie przyjmą do swojego grona,
Będę o tobie mówił. Jeśli, patrząc
Na cień postaci mojej, ktoś zapyta,
Jak z tą zabójczą w moim ciele wodą,
Z chorą wątrobą i śledzioną mogłem
Żyć dłużej, niżli zazwyczaj dopuszcza
Bezwzględność takiej niemocy, odpowiem,
Ze jest wśród ludzi lekarz, co przewyższył
Potęgę syna Apollinowego: [...]

Źródło: Klemens Janicki, *O sobie samym do potomności*, [w:] J.S. Gruchala, *Lektury polonistyczne. Średniowiecze, renesans, barok*, Kraków 1997.

Literatura antyczna nie jest jednak jedynym źródłem aluzji w elegii *O sobie samym do potomności*. „**Któż prócz Chrystusa pokona puchlinę?**”, pyta retorycznie poeta. Z jednej strony jest to usprawiedliwienie faktu, że przyjaciel lekarz nie zdołał go wyleczyć; z drugiej – mamy tu do czynienia z aluzją do ewangelicznej opowieści o kobiecie uleczonej przez Jezusa właśnie z tej choroby. Świat chrześcijański i antyczny przeplatają się w dziele

Janickiego. Poeta, który „otrzymał lutnię od Apollina”, zdobył w rzeczywistości laur poetycki papieża Pawła III.

Warto jednak zauważyć, że jest w dziele Janickiego także i druga warstwa: osobista i realistyczna. Widać ją wyraźnie w opisie ciężkiej pracy, przed którą ojciec postanowił uchronić jedyne dziecko:

« Że nie chciał, aby pośród ciężkiej pracy
twardy pług ranił moje wątłe dłonie,
a upał spalał lica.

Bardzo osobisty, wspomnieniowy charakter widoczny jest w scenie, kiedy niespełna szesnastoletni Janicki czyta po raz pierwszy swoje wiersze publicznie, zyskując nie tyle uznanie dla swojej sztuki, co raczej opinię rokującego nadzieje. Podobnie szczerze i przejmująco brzmią te fragmenty utworu, w których poeta rozważa zbliżanie się śmierci, pociesza się tym, że jest w ojczyźnie otoczony przez przyjaciół: „**jedyna pociecha / w tym, że nie obca mnie przykryje ziemia**”. Własny los przypomina mu śmierć ojca na tę samą chorobę; także i tutaj pojawia się osobisty, wspomnieniowy ton. Jako pierwszy poeta w literaturze polskiej Janicki pisał tak wiele o sobie, o własnym życiu, rodzinie i przyjaciółach.

Dzieło Janickiego dowodzi znakomitej znajomości zarówno języka łacińskiego, jak i literatury antycznej. Świetnie wykształcony i doskonale przygotowany do swej roli uczonego poety, zdołał autor elegii *O sobie samym do potomności* osiągnąć mistrzostwo w trudnej sztuce naśladowania wielkich twórców Rzymu. Z drugiej strony, niesprawiedliwością byłoby traktować twórczość poety z Januszkowa jedynie w kategoriach zręcznego kopiowania antycznych wzorców. Elementy osobiste, jakie się u Janickiego pojawiają, a także zwrot ku codzienności widzianej z perspektywy nadchodzącej śmierci, każą postawić go wśród wybitnych pisarzy polskiego renesansu. Jego twórczość z racji wybranego języka i formy jest uniwersalna, a jednocześnie tak wiele w niej osobistych refleksji. Ten naśladowca Owidiusza był zarazem utalentowanym, oryginalnym i świadomym własnych celów artystycznych poetą.

Słownik

autobiografia

(gr. *autós + biós + grapho*) – opis życia autora, dokonany z jego perspektywy i jego piórem

elegia

(gr. *elegeía* – pieśń żałobna) początkowo nazwa ta oznaczała właśnie pieśń pogrzebową, potem pojawiły się inne rodzaje elegii: miłosna, biesiadna, refleksyjna; był to gatunek bardzo popularny wśród pisarzy rzymskich, którzy szczególnie chętnie uprawiali elegię miłosną; w rozumieniu nowożytnym elegia to utwór liryczny, poważny i pełen smutku,

w którym motywy osobiste łączą się z treściami refleksyjnymi, dotyczącymi ludzkiego losu, przemijania, śmierci

epigonizm

(gr. *epígonos* – później urodzony) naśladowanie utalentowanych poprzedników, propagowanie przestarzałych idei

eschatologia

(gr. *éschatos* – ostateczny) ogół przekonań, które dotyczą rzeczy ostatecznych oraz losów człowieka po śmierci

Trwa wczytywanie danych...

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dk4GVX7nZ>

Film nawiązujący do treści materiału O sobie samym do potomności – Klemens Janicki.

Polecenie 1

Na podstawie multimedium omów, z jakich części składa się elegia.

Polecenie 2

Uzupełnij mapę myśli, wpisując środki stylistyczne charakterystyczne dla elegii.

o elegia

-
-
-
-
-
-
-
-

Ćwiczenie 1

Wskaż elementy, które świadczą o innowacyjności Janickiego wobec wzorców antycznych i jego przynależności do epoki renesansu.

Ćwiczenie 2

Korzystając z treści elegii, filmu oraz innych źródeł, wymień pisarzy, których dzieła stały się natchnieniem dla Janickiego. Omów twórczość jednego z nich.

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się z ilustracją interaktywną i opisz symbole, które widnieją na obrazie *Siedem faz życia kobiety*.

Polecenie 2

Powiąz ze sobą elegię *O sobie samym do potomności* Klemensa Janickiego z obrazem *Siedem faz życia kobiety*. Opisz tę analogię.

Hans Baldung, *Siedem faz życia kobiety* (1544)

Źródło: Wikimedia Commons, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, domena publiczna.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: „*O sobie samym do potomności*” Klemensa Janickiego - ponadczasowa wartość

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces.
8. Kształcenie umiejętności świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

4) określa rodzaje zapożyczeń i sposób ich funkcjonowania w polszczyźnie różnych epok; odnosi wskazane zjawiska do współczesnej polszczyzny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

IV. Samokształcenie.

5. dokonuje krytycznej selekcji źródeł;

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

10. gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omówi elegię Klemensa Janickiego jako utworu pozostającego pod silnym wpływem klasycznych reguł;
- wyjaśni, na czym polega autobiografizm utworu;
- oceni znaczenie osobistego doświadczenia w twórczości poetyckiej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel omawia motyw *vanitas* – popularny w literaturze i malarstwie średniowiecza oraz baroku. Zaznacza, że tematyka przemijania pojawiała się także w utworach poetów renesansowych (Jan Kochanowski) oraz że refleksja nad czasem i przemijaniem ma charakter uniwersalny, jednak sprowadzona do historii jednostkowej, nabiera mocy wyrazu, niezależnie od epoki. Dodaje również, że tematyka ta pojawia się w poezji renesansowej, jak również w poezji współczesnej.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji. Wraz uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel może zainicjować rozmowę na temat połączenia refleksji egzystencjalnej i autobiografizmu w twórczości poetów współczesnych i skierować uwagę uczniów na ponadczasowość motywu przemijania, wskazując na historię tego motywu w literaturze polskiej. Rozmowa ta stanowi rozwinięcie „Wprowadzenia” i przygotowanie do rozpoznania wyjątkowości dzieła Klemensa Janickiego na tle twórczości poetów neolacińskich.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”. Następnie przechodzą do sekcji „Film edukacyjny” i wykonują indywidualnie polecenie 1. Wybrana osoba prezentuje odpowiedź, a nauczyciel komentuje. Polecenie 2 uczniowie mogą wykonać wspólnie.
2. Ćwiczenia 1 i 2 uczniowie wykonują indywidualnie. Nauczyciel prosi wybrane osoby o podanie odpowiedzi, ocenia i komentuje. Przy ćwiczeniu 2 może poprosić o zaprezentowanie odpowiedzi kilku uczniów.
3. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z treścią sekcji „Ilustracja interaktywna”. Polecenie 1 uczniowie wykonują indywidualnie, a polecenie 2 może być wykonane wspólnie – w formie dyskusji moderowanej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o podsumowanie: omówienie elegii *O sobie samym do potomności* Klemensa Janickiego jako utworu pozostającego pod silnym wpływem klasycznych reguł, a jednak oryginalnego i osobistego.
2. Prowadzący zajęcia prosi wybraną osobę o wypowiedź na temat autobiografizmu utworu i ocenę znaczenia przeżycia osobistego w twórczości poruszającej tematykę egzystencjalną – jeśli to potrzebne, uzupełnia informacje.
3. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu.
4. Na zakończenie, nauczyciel może zaproponować uczniom odczytanie na głos (w podziale na partie) całości utworu.

Praca domowa:

1. Napisz wypowiedź argumentacyjną na temat: *Czy elegia „O sobie samym do potomności” może stanowić inspirację dla współczesnych poetów?*

Materiały pomocnicze:

- Monika Miazek-Męczyńska, *Poetyckie reminiscencje Klemensa Janickiego z pobytu w Italii*, UAM, Poznań 2017.
- Z. Kubiak, *Medytacje Janicjusza*, Warszawa 1993.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Film edukacyjny” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.